

ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC THEO HƯỚNG TÍCH CỰC HÓA HOẠT ĐỘNG NGƯỜI HỌC TRONG CÁC TRƯỜNG KỸ THUẬT - DẠY NGHỀ

Vũ Xuân Hùng
Tổng Cục Dạy Nghề

TÓM TẮT

Bài viết trình bày những nghiên cứu về một số định hướng, quan điểm và cơ sở thực tiễn của việc đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tích cực hóa hoạt động của người học. Trên cơ sở đó, đề xuất một số biện pháp tăng cường đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tích cực hoá hoạt động học tập của người học trong các trường kỹ thuật - dạy nghề.

ABSTRACT

This paper presents some researches on a number of orientations, viewpoints, and practical bases in the renewal of the teaching method emphasizing the learner's activities. It therefore proposes a number of measures that are likely to enhance the renewal of the didactic methodology centered on the positiveness of the learner's activities in technical-vocational schools.

Trong quá trình đổi mới giáo dục và đào tạo ở nước ta hiện nay, vấn đề đổi mới phương pháp dạy học nói chung và phương pháp dạy học trong các trường kỹ thuật - dạy nghề nói riêng được xem là một khâu then chốt mang tính cách mạng sâu sắc. Đây là vấn đề đã và đang được nhiều nhà quản lý, nghiên cứu giáo dục, cán bộ, giáo viên các trường kỹ thuật - dạy nghề quan tâm, đặc biệt là đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tích cực hoá hoạt động của người học, lấy người học làm trung tâm trên cơ sở đa dạng hoá các hoạt động học tập của người học.

Việc tích cực hóa hoạt động học tập của người học là yếu tố quan trọng quyết định hiệu quả của quá trình dạy học. Đây cũng là điều kiện cần thiết để người giáo viên thực hiện những phương pháp dạy học tích cực và là yêu cầu không thể thiếu được trong việc đổi mới phương pháp dạy học, nâng cao chất lượng đào tạo.

1. Một số định hướng, quan điểm về đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát huy tính tích cực của người học

1.1. Định hướng về đổi mới phương pháp dạy học

Đổi mới phương pháp dạy học luôn là vấn đề thời sự, nhất là trong những năm gần đây trước sự phát triển mạnh mẽ của khoa học kỹ thuật, công nghệ; trước những đòi hỏi ngày càng cao của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước. Ngay từ Nghị quyết Trung ương 2, Khóa VIII, Ban Chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Việt Nam đã đề ra nhiệm vụ: "Đổi mới mạnh mẽ phương pháp giáo dục, khắc phục lối truyền thụ một chiều, rèn luyện thành nếp tư duy sáng tạo cho người học. Từng bước áp dụng các phương pháp tiên tiến và phương tiện hiện đại vào quá trình dạy học, đảm bảo thời gian tự học, tự nghiên cứu cho học sinh."¹

¹ Văn kiện Hội nghị lần thứ hai Ban Chấp hành Trung ương Khóa VIII Đảng Cộng Sản Việt Nam. NXB Chính trị Quốc gia 1997.

Trong phương hướng nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội 5 năm 2006 - 2010, Đảng ta cũng xác định: “Đổi mới chương trình, nội dung, phương pháp dạy và học, nâng cao chất lượng đội ngũ giáo viên và tăng cường cơ sở vật chất của nhà trường, phát huy khả năng sáng tạo và độc lập suy nghĩ của học sinh.”²

Như vậy, có thể nói trong những định hướng chỉ đạo về đổi mới phương pháp dạy học, vấn đề tích cực hóa người học rất được quan tâm.

1.2. Một số quan điểm phát huy tính tích cực của người học

Xung quanh việc đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát huy tính tích cực của người học cũng có nhiều quan điểm, xuất phát từ những tiếp cận khác nhau. Dưới đây là một số quan điểm về vấn đề này.

– *Quan điểm lấy người dạy làm trung tâm:*

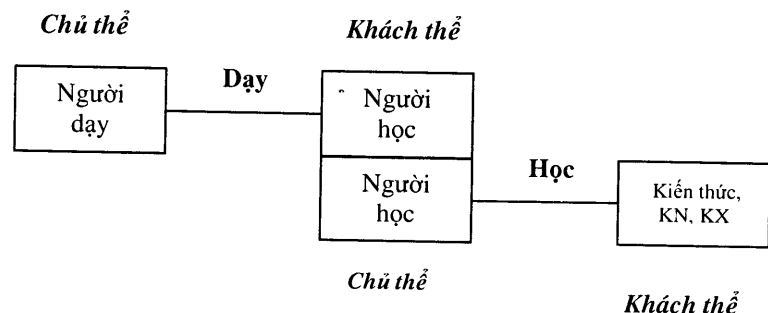
Quan điểm này dựa trên những cơ sở tâm lý, giáo dục, sư phạm học trong quá trình dạy học để tìm mọi cách phát huy trí tuệ, ý chí, ý thức của người học theo tinh thần thầy chủ đạo, trò chủ động. Có thể nói đây là hướng tiếp cận truyền thống lâu đời chứ không phải già cỗi như một số người nghĩ. Tuy nhiên, cũng phải thừa nhận phương pháp dạy học cô truyền chậm và khó được đổi mới nhất là mối quan hệ giữa dạy và học, trong khi đó thực tế dạy học ở nhà trường biến đổi khá mạnh mẽ.

– *Quan điểm lấy người học làm trung tâm:*

Quan điểm này có cơ sở lý luận từ việc nhận thức hai chiều trong mối quan hệ giữa người dạy và người học (H.1).

Mối quan hệ này đang chuyển dần từ quan hệ quyền uy (người dạy), phụ thuộc (người học) sang mối quan hệ tương tác, hỗ trợ lẫn nhau. Trong mối quan hệ này, người dạy luôn đóng vai trò chủ đạo với chức năng cơ bản là tổ chức, hướng dẫn, chỉ đạo toàn bộ hoạt động dạy học; người học có vị trí trung tâm *tham gia tích cực, chủ động và sáng tạo* vào quá trình học tập. Ngoài ra, trong mối quan hệ này, người học vừa là *khách thể* của quá trình dạy, nhưng đồng thời lại là *chủ thể* của quá trình lĩnh hội kiến thức, kỹ năng, kỹ xảo. Với vị trí trung tâm, người học phát huy tốt tính tự chủ, tích cực, có nhiều cơ hội sáng tạo, thể hiện năng lực, hiểu biết của mình nhiều hơn, thích ứng với môi trường đào tạo và môi trường lao động tương lai. Đây là quan điểm dạy học được đa số các nước có nền giáo dục tiên tiến quan tâm.

Mối quan hệ giữa thầy và trò dựa theo quan điểm lấy học sinh làm trung tâm hướng đến chất lượng của việc học. Coi người học là xuất phát điểm để thiết kế hoạt động dạy và học. Các nhiệm vụ học tập được thiết kế phải bảo đảm tính phù

H1. Mối quan hệ dạy học theo quan điểm người học làm trung tâm

² Báo cáo của BCHTW Đảng khóa IX về phương hướng, nhiệm vụ phát triển kinh tế - xã hội 5 năm 2006 -2010, Văn kiện Đại hội toàn quốc lần thứ X, Nhà xuất bản chính trị quốc gia, Hà Nội 2006.

hợp, tương thích với nhu cầu và năng lực học tập của người học. Tối đa hoá sự tham gia của người học đối lập với hạn chế đến tối thiểu quyết định và can thiệp áp đặt của người dạy trong quá trình học tập. Chuyển đổi quan điểm, vai trò của người dạy từ kiểu quan điểm và hành động áp đặt mệnh lệnh, nhồi nhét, độc quyền, độc thoại trong lớp học thành ra vai trò kích thích gợi mở, dìu dắt, nâng đỡ, chỉ dẫn và tổ chức, tìm kiếm và chiếm lĩnh tri thức.

So với phương pháp dạy học truyền thống, thì quan điểm lấy người học làm trung tâm là sự đổi mới cần thiết nhưng không phải là tất cả. Vấn đề đặt ra là cần lấy học sinh làm trung tâm trong những điều kiện nào.

– *Quan điểm công nghệ*: đây là quan điểm đưa yếu tố công nghệ vào trong quá trình dạy học, ví dụ đưa các phương tiện kỹ thuật nghe nhìn, phương tiện chiếu, máy tính... nhất là công nghệ thông tin. Đây là ý tưởng và chủ đề lớn được UNESCO chính thức đưa ra thành chương trình đối với nhà trường trước ngưỡng cửa thế kỷ 21. Theo UNESCO dự báo giáo dục thế kỷ 21 chắc chắn sẽ có những thay đổi căn bản nhờ công nghệ thông tin vì công nghệ thông tin có vai trò như lực lượng sản xuất thứ 3 của nhân loại (thứ nhất là con người, thứ hai là máy móc).

2. Đặc điểm của một số phương pháp dạy học tích cực

2.1. Đặc điểm hoạt động học tích cực

Hoạt động học tập là một hoạt động nhận thức hoặc nhận thức - hành động có tính định hướng cao. Hoạt động học tập chỉ có hiệu quả cao khi xuất hiện nhu cầu học tập (có mâu thuẫn nhận thức hoặc năng lực). Hoạt động học tập được thể hiện ở nhiều mức độ khác nhau về kiến thức, kỹ năng và thái độ thông qua quá trình học tập, nên có thể coi quá trình học tập là quá trình từng bước phát triển ở các mức trình độ cao cả về kiến thức, kỹ năng và thái độ.

Học tập tích cực là một hiện tượng sư phạm biểu hiện ở sự gắng sức cao về nhiều mặt trong hoạt động học tập. Do hoạt động học tập là một dạng của hoạt động nhận thức, vì thế tích cực học tập còn là một trạng thái hoạt động của người học với sự huy động cao độ về trí tuệ trong quá trình nắm vững kiến thức. Học tập tích cực được đặc trưng bởi khát vọng học tập và làm chủ tri thức của người học.

2.2. Những dấu hiệu đặc trưng của các phương pháp dạy học tích cực hoá người học

Tính chủ động của người học là phẩm chất quan trọng cần tập trung phát huy khi dạy và học ở các trường dạy nghề. Đây chính là quan điểm tiếp cận lấy người học làm trung tâm. Theo quan điểm này, các phương pháp dạy học phải thể hiện được những đặc trưng cụ thể sau:

– Dạy học thông qua việc tổ chức các hoạt động học tập của người học. Nghĩa là người học được/phải tham gia vào quá trình "làm ra", "khám phá lại" những tri thức cần học một cách tự giác, tự lực dưới sự hướng dẫn của người dạy.

– Dạy và học chú trọng đến việc rèn luyện phương pháp tự học hơn là truyền thụ/tiếp thu tri thức; nghĩa là coi tri thức là điều kiện/phương tiện cho việc rèn luyện phương pháp tự học (mục tiêu cuối cùng của dạy học).

– Tăng cường tính tự lực của cá nhân người học đồng thời chú trọng sự hợp tác/tương tác giữa các cá nhân trong nhóm/ lớp; nghĩa là quan tâm đến mục tiêu hợp tác/ chung sống của cộng đồng.

– Kết hợp đánh giá của người dạy với tự đánh giá của người học; nghĩa là làm cho người học luôn tự ý thức được, khẳng định được kết quả/ mục tiêu hành động của mình.

3. Thực trạng đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát huy tính của người học trong các trường kỹ thuật - dạy nghề

3.1. Đặc thù hoạt động dạy học trong các trường kỹ thuật - dạy nghề

Hoạt động dạy học trong các trường kỹ thuật - dạy nghề có đặc thù hơi khác so với hoạt động dạy học của các trường trong giáo dục phổ thông và giáo dục đại học kể cả từ mục tiêu, nội dung, phương pháp và hình thức tổ chức dạy học. Đây là những yếu tố có ảnh hưởng quan trọng trong việc đổi mới phương pháp theo hướng tích cực hóa hoạt động của người học.

Mục tiêu hoạt động dạy học trong kỹ thuật - dạy nghề là đào tạo nhân lực kỹ thuật trực tiếp trong sản xuất, dịch vụ có năng lực thực hành nghề tương xứng với trình độ đào tạo nhằm tạo điều kiện cho người học nghề sau khi tốt nghiệp có khả năng tìm việc làm, tự tạo việc làm hoặc học lên trình độ cao hơn. Nội dung giảng dạy chủ yếu trong các trường kỹ thuật - dạy nghề là các kiến thức, kỹ năng về kỹ thuật, công nghệ.

Phương pháp dạy học chủ yếu được thực hiện là phương pháp dạy học thực hành với quá trình hướng dẫn của người thầy trong quá trình luyện tập để người học hình thành nên kỹ năng, kỹ xảo nghề nghiệp. Đặc trưng của phương pháp này là thao tác mẫu của người thầy. Với những động tác thành thực, chuẩn xác, với những lời giải thích, phân tích ngắn gọn, thao tác mẫu đã tạo ra cho người học hình ảnh ban đầu tương đối trọn vẹn về cách thức thực hiện công việc, giúp người học có định hướng tốt trong quá trình luyện tập.

Hình thức dạy học chủ yếu là dạy học theo nhóm. Người học sau phần hướng dẫn ban đầu của thầy, được phân chia thành các nhóm để tiến hành luyện tập.

3.2. Thực trạng đổi mới phương pháp dạy học

Theo những báo cáo và khảo sát mới đây ở một số trường kỹ thuật - dạy nghề cho thấy, hiện nay việc ứng dụng phương pháp dạy học phát huy tính tích cực của người học chưa có chuyển biến mạnh, đa số giáo viên (chiếm 75,5%) vẫn “trung thành” với các phương pháp dạy học truyền thống. Mặc dù có 95,5% giáo viên công nhận hiệu quả của các phương pháp dạy học mới, nhưng chỉ có 21,5% áp dụng trong giảng dạy. Với “phần trắng, bảng đen”, với phương pháp truyền thống, người thầy vẫn luôn là nhân vật trung tâm “áp đặt”, “quyền uy”, truyền thụ tri thức một chiều và người học thụ động trong việc tiếp thu các tri thức mà thầy đem đến.

Thực trạng trên do một số nguyên nhân sau:

– Quá trình nghiên cứu và vận dụng phương pháp dạy học của đội ngũ giáo viên chủ yếu chỉ dừng lại ở một số phương pháp cụ thể cho từng bài học mà chưa nhìn nhận thức thấu đáo các phương pháp dạy học trong một chỉnh thể thống nhất của quá trình dạy học bao gồm cả mục tiêu, phương pháp, phương tiện; hình thức tổ chức dạy học; cách đánh giá; hoạt động của thầy và trò trong quá trình dạy học

– Các phương pháp dạy học được hình thành chủ yếu theo nhận thức và kinh nghiệm của cá nhân từng giáo viên do đó thiếu các cơ sở khoa học (trong lĩnh vực chuyên môn, nghiệp vụ sư phạm) và các kinh nghiệm phổ biến để hình thành các quy trình dạy học tối ưu, linh hoạt, có khả năng kiểm tra đánh giá trong từng khâu của quá trình dạy học và bảo đảm các kết quả chắc chắn. Việc vận dụng các phương pháp nêu vấn đề, ra các bài tập tình huống

v.v...là đúng đắn và cần thiết song nhiều giáo viên không thấy khả năng tích cực hoá học tập của người học bằng hàng loạt các phương pháp khác kể cả phương pháp thuyết trình.

– Quá trình đổi mới phương pháp chỉ mới quan tâm đến giáo viên (phương pháp dạy) mà chưa quan tâm đến hoạt động của người học (phương pháp học) chưa giải quyết tốt mối quan hệ qua lại giữ vai trò chủ đạo của người thầy và vị trí trung tâm của người học trong quá trình đào tạo. Bản thân phương pháp và hoạt động dạy học của giáo viên cũng còn mang tính đối phó, kém sáng tạo và thụ động theo giáo án hoặc giáo trình có sẵn.

5. Một số biện pháp tăng cường đổi mới phương pháp dạy học theo hướng tích cực hoá hoạt động học tập của người học

Để có thể khắc phục những tồn tại, nguyên nhân nêu trên, không ngừng nâng cao chất lượng đào tạo, theo chúng tôi các trường kỹ thuật - dạy nghề nên tập trung vào một số biện pháp sau:

– Thay đổi nhận thức về phương pháp dạy học từ quan niệm hẹp và phiến diện trước đây bằng các quan niệm rộng về phương pháp bao trùm toàn bộ quá trình đào tạo (từ các khâu chuẩn bị, thiết kế giáo án cho đến quá trình tổ chức, quản lý và thực hiện các hoạt động dạy học; đổi mới kiểm tra, đánh giá kết quả học tập....

– Tăng cường công tác nghiên cứu ứng dụng các thành tựu khoa học và công nghệ (bao gồm cả trong các lĩnh vực kỹ thuật - sản xuất, xã hội và sư phạm) vào quá trình đổi mới phương pháp dạy học. Tiến hành nghiên cứu và thử nghiệm ứng dụng rộng rãi các phương pháp dạy học tích cực để thực hiện có chất lượng và hiệu quả quá trình đào tạo.

– Lựa chọn, sử dụng hợp lý và kết hợp tốt các phương pháp dạy học. Lựa chọn và sử dụng phối hợp nhiều phương pháp dạy học thích hợp với tư tưởng lấy người học làm trung tâm, tích cực hóa hoạt động của người học, hình thành ở người học các phương pháp học tập hợp lý và có hiệu quả đặc biệt tạo điều kiện cho người học làm việc học tập độc lập.

– Tùy thuộc vào mục tiêu, nội dung chương trình đào tạo, cơ sở vật chất loại hình đào tạo mà giáo viên sử dụng các phương pháp hoặc nhóm các phương pháp dạy học khác nhau nhằm đạt được mục tiêu và kết quả dạy học mong muốn. Hệ thống các phương pháp dạy học bao gồm một số phương pháp cơ bản như *thuyết trình có minh họa, trực quan, thảo luận, làm việc nhóm, hướng dẫn nghiên cứu, mô phỏng trò chơi, đóng vai, công não, nêu vấn đề ...*

– Các phương tiện dạy học như thiết bị, mô hình, tranh ảnh, biểu đồ... cần bảo đảm tốt các yêu cầu về chuyên môn và sư phạm, tạo hứng thú cho người học

– Tôn trọng người học, phát huy ý thức trách nhiệm, lòng tự trọng của học sinh. Vận dụng lối sống, vốn tri thức và kinh nghiệm thực tiễn phong phú của người học trong quá trình dạy học, chuyển quá trình dạy học, thành quá trình tự học tập, nghiên cứu của từng người học.

– Tạo lập môi trường học tập thuận lợi (phòng học, trang thiết bị, bầu không khí tâm lý, quan hệ giao tiếp, chế độ lên lớp hoặc nghỉ ngơi.v.v...

– Tạo điều kiện thuận lợi cho người học tự học theo khả năng và tốc độ học tập của mình trong một qui trình thống nhất trong không gian và thời gian nhất định.

– Đổi mới kiểm tra, đánh giá quá trình và kết quả dạy - học. Việc kiểm tra - đánh giá không chỉ đơn thuần chú trọng vào kết quả học tập mà còn có vai trò to lớn hơn trong việc thúc đẩy động cơ, thái độ tích cực học tập của người học, hoàn thiện quá trình dạy học và kiểm chứng chất lượng, hiệu quả giờ học và trình độ nghề nghiệp của giáo viên.

6. Kết luận

Mọi sự đổi mới trong quá trình dạy học đều tập trung và quy tụ vào việc đổi mới phương pháp dạy học. Phương pháp nói chung và phương pháp dạy học nói riêng là một phạm trù then chốt trong bất kỳ hoạt động nào của con người nếu không muốn nói là tất cả. Đối với các trường kỹ thuật - dạy nghề, tích cực hoá hoạt động người học thông qua việc đổi mới phương pháp dạy học vừa là yêu cầu vừa là biện pháp cơ bản để nâng cao chất lượng và hiệu quả đào tạo nguồn nhân lực lao động chất lượng cao đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước.

Tài liệu tham khảo

1. Kỷ Yếu Hội Thảo "Tích cực hóa người học trong đào tạo nghề." ĐHSPTK Tp. Hồ Chí Minh, tháng 6/2003.
2. Thái Bá Cần, Một vài quan điểm về đổi mới phương pháp dạy học, Hội nghị chuyên đề về đổi mới phương pháp dạy học. ĐHSPTK Tp. Hồ Chí Minh, 2002.
3. Đỗ Ngọc Đạt, Tiếp cận hiện đại hoạt động dạy học. NXB ĐHQG Hà Nội, 1997.
4. Trần Khánh Đức, Đổi mới phương pháp thực hiện bài giảng lý thuyết hiện đại ở bậc đại học với quan điểm lấy người học là trung tâm. Kỷ yếu Hội thảo khoa học quốc gia của các trường đại học sư phạm lần thứ II, tháng 12/1998.
5. Vũ Văn Tảo, Trần Văn Hà, Dạy học giải quyết vấn đề - Một hướng đổi mới trong công tác giáo dục, đào tạo, huấn luyện. Hà Nội 1996.
6. Đặng Thành Hưng, Dạy học hiện đại - Lý luận, biện pháp, kỹ thuật. NXB ĐH Quốc gia, Hà Nội, 2002.
7. Vũ Xuân Hùng, Một số vấn đề về đổi mới phương pháp dạy học thông qua ứng dụng công nghệ thông tin-truyền thông trong các trường sư phạm kỹ thuật. Kỷ yếu Hội nghị khoa học lần thứ 20, ĐH Bách khoa Hà Nội, tháng 10/2006;
8. Nguyễn Cảnh Toàn (Chủ biên), Học và dạy cách học. Nhà xuất bản Đại học Sư phạm, Hà Nội 2002.
9. Thái Duy Tuyên, Những vấn đề cơ bản - Giáo dục học hiện đại. NXB GD, Hà Nội 1999.
10. Hortsch, Hanno; Material von Vorlesung der Didaktik von Berufsausbildung, Dresden 2003.